

нятійному апараті Особливої частини Кримінального кодексу України // Право України. 1999. № 12; Мацкевич М. Мова як фактор національного відродження // Право України. 2000. № 5; Харитонов С., Підпригора О. Деякі міркування з приводу нормотворчості // Право України. 2000. № 8; Дадерко Л. Культура і стиль обвинувальної промови прокурора // Право України. 2000. № 11; Литвин Т. Можливості судово-лінгвістичної експертизи на початку ХХІ ст. // Право України. 2001. № 1 4; Кравченко С.П. Мова як фактор правоутворення та законотворення: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2000. 5. Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. 1999. № 4. 6. Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. 2000. № 1. 7. Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. 2000. № 3. 8. Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. 2001. № 2. 9. Загальна теорія держави і права: Навч. посібник / За ред. проф. В.В. Копейчикова. К., 1997. 10. Коваль Н.В. Введение в юридическую специальность. Донецк, 1998.

Надійшла до редколегії 29.06.2001

*А. А. Письменицький, канд. юрид. наук,
доцент Нац. ун-ту внутр. справ*

ГАЛУЗЕВІ ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Національна інформаційна політика повинна базуватися на інтересах інформаційного забезпечення динамічного, прогресивного розвитку суспільства, національної інформаційної безпеки, свободи слова й інформаційної діяльності і на сучасному прогресивному законодавстві. Таке законодавство повинно бути цілісним, концептуально вивіреним, перспективним і дієвим.

Підняття України до рангу і рівня сучасного інформаційного суспільства може бути прискорено тільки узгодженими, послідовними, законними діями всіх гілок влади: законодавчої, виконавчої і судової [1, с. 12-16].

Інформація нині – надзвичайно продуктивна і надзвичайно руйнівна сила. Ера інформації, світ інформаційних технологій диктують, що той, хто володіє інформацією, той здійснює фактичну владу у державі та світі.

В Україні одним з головних джерел цивілізованості інформаційних відносин повинні стати право і закон. Сьогодні така галузь законодавства, як інформаційна, ще далека від досконалості та не є загальновизнаною. У законах, що регулюють інформаційні відносини, ще дуже багато прогалин, двозначностей і протиріч. Проте у чинному законодавстві вже проглядаються загальні принципи, формуються самостійні інститути. Визначаються і правові методи, що більш-менш ефективно спроможні впливати на інформаційні відносини.

Розгляд питання про правовий режим діяльності засобів масової інформації передбачає висвітлення й аналіз законодавства у декількох напрямках. Це, насамперед, з'ясування тенденцій і перспектив розвитку всього інформаційного законодавства. На цій основі слід провадити аналіз конституційного і загального правового регулювання в сфері інформації і засобів масової інформації. Більш спеціальний характер носять висвітлення й аналіз законодавства в сфері роботи преси, а потім, окремо, в сфері телебачення і

радіомовлення. Самостійне важливе значення має науковий аналіз законодавчого регулювання питання про охорону забороненої до поширення інформації і режимі доступу до неї. З огляду на високий рівень розвитку автоматизованих інформаційних систем, самостійне значення набуває дослідження законодавства, що регулює їх роботу.

Зазначені напрямки не вичерпують усі багатогранні сфери правових аспектів діяльності інформаційних структур. Проте саме за цими напрямками можна виділити найбільше значимі в інформаційному законодавстві нормативно-правові акти, що регулюють відносини в ЗМІ.

Законодавство у зазначених сферах тільки формується. У цілому воно носить комплексний характер, торкаючись різних, специфічних за своєю природою, відносин, що складаються в кожному з названих напрямків.

У процесі становлення і розвитку суспільних відносин виникає необхідність в обміні інформацією із дуже різних причин і підстав. Такий обмін інформацією між суб'єктами суспільних відносин рано або пізно викликає утворення взаємних зобов'язань. Процес розвитку інформаційних відносин обумовлений необхідністю пошуку, одержання, використання і поширення різного роду інформації для здійснення вже сформованих прав і виконання обов'язків. Право на інформацію сполучено і з розумінням формування природних прав людини, що відповідає визначеному рівню розвитку суспільно-економічної формації.

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин посилюється, ускладнюється і прискорюється процес обміну інформацією. Це відбувається завдяки появі нових і технологічному удосконаленню уже існуючих засобів масової інформації. Розмаїтість і велика кількість відносин, що виникають із цього приводу потребують, природно, упорядкування, законодавчого врегулювання, забезпечення правового захисту. Саме процес законодавчого закріплення інформаційних відносин, що сформувалися, на рівні закріплення загального права на інформацію, що знайшло відбиття у Конституції України (ст. 34), формує нову стадію розвитку цього процесу. Накопичення ж нормативного масиву в даній сфері дає підстави говорити про вступ цього процесу в стадію формування нової галузі права.

Висловлюються пропозиції або на користь галузі «інформаційне право», або спочатку на користь нового комплексного інституту – «права на інформацію». Предметом самостійного правового регулювання можуть бути суспільні відносини в сфері інформації з приводу її одержання, використання, поширення і збереження, а також питань, пов'язаних із режимом інформації і порушенням інформаційного законодавства. Нормативні межі збору даних про особисте життя громадян, правове забезпечення автоматизованих систем управління, режими надання інформаційно-обчислювальних послуг, використання машинної інформації, правовий захист інформації, боротьба з комп'ютерною злочинністю, договірні відносини у сфері інформатики [2, с. 283-304; 3, с. 18-19.]. Необхідно активніше розвивати акти в цій сфері. Формування і розвиток інформаційного законодавства потребує розв'язання ряду наявних проблем як теоретичного, так і практичного характеру. Серед найважливіших

теоретичних – питання місцезнаходження відповідного нормативного масиву в системі законодавства України, його внутрішня структура.

Специфічною сферою правового регулювання інформаційного законодавства є суспільні відносини, що формуються в процесі інформаційної діяльності суспільства, держави, реалізації права на інформацію в таких основних сферах, як пошук, одержання, використання інформації, її виробництво, переробка для формування інформаційних ресурсів; надання інформації; поширення інформації; реклама; створення і застосування інформаційних систем, інформаційних технологій; створення механізмів захисту інформації від несанкціонованого доступу (інформаційна безпека). Предметом правового регулювання законодавства про інформацію і засоби масової інформації охоплюються суб'єкти інформаційно-правових відносин, механізм одержання, передача, збереження і використання інформації, юридичні режими інформації різного змісту, користування банками і базами даних, інформаційні правопорушення, юридична відповідальність за них та інше. Здається, що обсяг правового матеріалу і перспективи, що відкриваються у цій сфері, дають можливість говорити про формування галузі не тільки законодавства, але і права. Головний аргумент на користь такого підходу – бурхливий розвиток інформаційних відносин, що потребують нагляду і захисту, і, відповідно, регулювання з боку держави.

На нашу думку, виникає необхідність в об'єднанні серії законодавчих актів у сфері масової інформації у визначену системну структуру. Спочатку це могло б бути інкорпорування законодавства в сфері інформації і засобів масової інформації, а потім їх кодифікація. Це додасть велику наочність положенню про формування, у системі права нашої країни нової самостійної галузі права, що могла б мати назву «Інформаційне право».

Певна робота у цьому напрямку вже проведена. Так перший інкорпоративний збірник інформаційного законодавства був підготовлений у березні 1996 р. [4]. Пізніше, у 1997 р. таку спробу здійснила Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення [5]. Остання спроба була здійснена у 1998 р. у бюлетені законодавства і юридичної практики [6]. Тепер перед Верховною Радою України стоїть питання про кодифікацію цього законодавства, що є доказом на користь формування нової галузі права.

Доказом на користь формування такої галузі можна вважати і наявність в інформаційному законодавстві самостійного об'єкта регулювання – права на інформацію, що одержало, нарешті, конституційне закріплення*. Однак, слід зазначити, що ст. 34 Конституції України не охоплює весь обсяг невід'ємного права громадян на інформацію. Більш повно це право можна формулювати як право кожного на вільний пошук і одержання, використання і збереження, поширення і захист інформації.

Характерно, що велика кількість інформаційних норм знаходяться на межі окремих галузей права і, найчастіше, не мають тому достатньої процесуальної закріпленості і захищеності, а також широкої реалізації в правоза-

* Це право закріплено у Конституції України цілим комплексом статей II-го розділу (ст.ст. 30, 32, 34, 57 та ін.).

стосувальний, зокрема, судовій практиці. Так, наприклад, у Цивільному кодексі України ст. 483 про авторське право на кінофільми радіо- і телевізійні передачі і 489 про використання творів без згоди автора і без оплати авторської винагороди; у Кримінальному кодексі України – ст. 198-¹ «Порушення роботи автоматизованих систем» і ст. 227-¹ «Приховання або перекручування відомостей про стан екологічної обстановки або захворюваності населення»; у Кодексі про Адміністративні правопорушення – ст. 156-¹ «Порушення законодавства про захист прав споживачів» (у ч.1 розглядається відповідальність за ненадання споживачам інформації про товар), ст. 164-³ «Недобросовісна конкуренція» (у ч.2 розглядається відповідальність за навмисне поширення неправдивої або неточної інформації про підприємця); у законодавстві про вибори Президента України – ст. 7 про висвітлення засобами масової інформації передвиборчої кампанії. Подібні норми містяться й у міжнародному праві – Договорі про спільну діяльність між польським радіо й українським радіо (23.10.1992), Меморандумі про порозуміння у відношенні співробітництва в сфері телекомунікацій і розвитку Всесвітньої інформаційної інфраструктури між Урядом України й Урядом Сполучених Штатів Америки (24.11.1994), Чорноморської конвенції про співробітництво в сфері культури, освіти, науки та інформації» (06.03.1993). Даний перелік можна продовжити. Процес появи подібних норм і нормативних актів продовжується і кожна з них спроможна зайняти самостійне місце при формуванні самостійної галузі права – «інформаційного права» та інформаційного законодавства.

Розуміння галузі права як системи норм та інститутів, що регулюють певну самостійну сферу суспільних відносин, дозволяє виділити в інформаційному праві і законодавстві комплекс самостійних інститутів.

Серед таких інститутів можна назвати, наприклад, **Інститут таємної інформації** як сукупність норм інформаційного законодавства, що регулюють відносини, пов'язані з режимом обороту інформації з обмеженим доступом, що є державною, комерційною або іншою захищеною законом таємницею.

Інститут журналістського права як сукупність норм, що регулюють відношення з приводу діяльності журналістів, їх прав та обов'язків як спеціальних суб'єктів інформаційних відносин, що професійно збирають, обробляють і поширюють інформацію.

Інститут комп'ютерного права як сукупність норм, що регулюють відносини, які виникають при пошуку, отриманні, використанні та зберіганні, поширенні та захисті інформації у автоматизованих інформаційних системах.

Інститут рекламного права як сукупність норм, що регулюють відносини з приводу особливого виду поширення інформації, пов'язаного з активною формою впливу її розповсюджувача на споживачів.

Беручи до уваги, що норми, які закріплюють порядок регулювання інформаційних відносин, містять у собі різноманітні галузеві види регулювання, варто проаналізувати застосовувані в сфері інформаційного права методи. Вони також є різноманітними. Так, прикладом норми, що впливає на відносини через надання певних повноважень суб'єктам, є норма, що відображена у статті про право на інформацію [7, ст.9]. У ній вказується, що всі

громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення і збереження відомостей, необхідних їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення задач і функцій.

У статті про права й обов'язки журналіста відображена зобов'язальна норма. Тут, зокрема, указується, що журналіст зобов'язаний: 1) додержуватися програми діяльності друкованого засобу масової інформації, з редакцією якого він перебуває в трудових або інших договірних відносинах, керуватися положеннями статуту редакції; 2) подавати для публікації об'єктивну і достовірну інформацію; 3) задовольняти прохання осіб, що надають інформацію, стосовно їх авторства або зберігання таємниці авторства [8, ст. 26].

Яскравим прикладом закріплення норми, що забороняє певні дії, є стаття про заборону втручання у творчу діяльність телерадіоорганізацій, де вказується, що втручання державних органів, органів місцевого, регіонального самоврядування, їх посадових осіб, об'єднань громадян, окремих громадян у творчу діяльність телерадіоорганізацій, а також цензура, як контроль за ідеологічним змістом передач, забороняються; контролюється лише зміст інформації, що охороняється законом [9, ст.6; 10, ст. 2].

Таким чином, з огляду на те, що в інформаційному законодавстві використовуються і дозволи, і заборони й зобов'язання, можна зробити висновок про формування в інформаційному праві комплексного методу правового регулювання.

У інформаційному законодавстві містяться і властивий для цієї галузі понятійний апарат, що повинний використовуватися й у наукових цілях.

Об'єднуючим аспектом в інформаційному законодавстві є і формування загальних для його норм і інститутів принципів. Так, фактично в кожному законі, спрямованому на врегулювання відносин у сфері ЗМІ, є закріплення норми про відсутність цензури [9, ст. 2; 10, ст. 6]. Формується і принцип невідворотності відповідальності за порушення інформаційного законодавства. Відповідні розділи є в кожному законі, що регулює інформаційні відносини. Прогресивним і демократичним принципом є і рівність державних і недержавних суб'єктів в інформаційних відносинах.

Підсумовуючи означені аспекти, можна зробити висновок про формування не тільки нової самостійної галузі права – інформаційного права, але й нового наукового напрямку у системі юридичних наук.

Список літератури: 1. Понеділко В. Куди – з рубежу Конституції? // Вісник програми сприяння парламентові України. №1(23). 25.01.1997. 2. Влияние научно-технического прогресса на юридическую жизнь. М., 1988. 3. Законодательные проблемы информатизации общества // Труды Института законодательства и сравнительного правоведения. М., № 52, 1992. 4. Письменицкий А. А. Информационное право Украины. Сборник нормативно-правовых актов с комментариями и словарем информационно-правовых терминов. Х., 1996. 5. Україна: інформація і свобода слова. Збірник законодавчих актів, нормативних документів та статей фахівців / Упоряд. А.М. Задворний. К., 1997. 6. Законодавство України про інформацію // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 1998. № 7. 7. Закон України «Про інформацію» // Голос України. 1992. 13 листоп. 8. Закон України «Про друковані засоби масової інфо-

рмациі (пресу) в Україні» // Голос України. 1992. 20 грудня. 9. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» // Голос України. 1994. 22 січня. 10. Закон України «Про інформаційні агентства» // Голос України. 1995. 13 квітня.

Надійшла до редколегії 03.07.2001

*О. А. Губська, головний консультант
секретаріату Комітету Верховної Ради України
з питань законодавчого забезпечення
правосхоронної діяльності*

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ЗАКІНЧЕННЯ СТАДІЇ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

Українське законодавство передбачає закриття кримінальної справи як одну із форм закінчення стадії попереднього розслідування (ст.212 КПК). Це багатогранне явище, яке включає в себе:

- процесуальний акт, дію;
- форму закінчення попереднього розслідування;
- юридичний факт.

На сьогоднішній день досудове слідство є передумовою розгляду і вирішення справи в суді. Розумінню природи попереднього слідства сприяє аналіз кримінально-процесуальної діяльності в даній стадії, вивчення її складових частин, їх змісту і зв'язків. Ця діяльність розглядається як складна система, що включає ряд підсистем. Такі види діяльності А.М.Нарін називає процесуальними функціями [1, с. 151].

Можна погодитись з Мінківським у тому, що попереднє слідство є попереднім не з точки зору обсягу зібраних матеріалів і достовірності висновків слідчого, а з точки зору їх подальшого значення для справи [2, с. 14-15].

Сучасні науковці прийшли до висновку, що більш вдалою назвою, яка б відповідала основній меті її існування, є стадія досудового провадження [3, с. 8]. У літературі, присвяченій періодизації досудового провадження, його закінчення традиційно включається до змісту завершального етапу розслідування.

Хотілося б зауважити, що чинний Кримінально-процесуальний кодекс України вже зазнавав останніми роками змін і доповнень, але все ж таки має ряд прогалин і не відповідає певною мірою реаліям сьогодення.

Логічно, що після того, як 5 квітня 2001 р. після багаторічної копіткої роботи був прийнятий Кримінальний кодекс України, вся увага народних депутатів тепер буде направлена на розробку та опрацювання проекту Кримінально – процесуального кодексу України.

Вперше Кримінальний кодекс був розглянутий Верховною Радою України 10 вересня 1998 р. і прийнятий за основу. Подальше доопрацювання цього законопроекту було доручено Комітету з питань законодавчого забезпечення правосхоронної діяльності та боротьби з організованою злочинністю і корупцією та робочій групі Кабінету Міністрів України. До законопроекту було внесено більше трьох тисяч поправок і пропозицій. Завдяки допомозі наукових працівників, народних депутатів України та інших суб'єктів